

Principiului contradictorialității în procesul civil. Repere teoretice și jurisprudențiale* (partea I*)

The principle of adversarial proceedings in civil procedural law. Theoretical and jurisprudential benchmarks (Part I)

Conf. univ. dr. **Florina POPA***
Universitatea de Vest din Timișoara
Facultatea de Drept

Abstract

Intended to configure the benchmarks of the judicial organization of the “duel” of the parties, the adversarial principle represents, at least from a theoretical perspective, an essential guarantee of a fair trial, which obliges the judge, as a third party completely neutral with respect to the interests that are the subject of the dispute, to listen, equally, both to the party that filed the claim with the court and to the party that defends itself against the claims made by the former. The adversarial principle also obliges the parties to make known to each other, in a timely manner, the factual and legal grounds on which they base their claims and defenses, as well as the means of evidence that they intend to use, so that each of them can organize its defense. According to the law, the principle of adversarial proceedings also establishes obligations on the court, which is obliged to submit to the parties for discussion all requests, exceptions and factual or legal circumstances invoked, both by the parties and ex officio, in order to pronounce a sound and legal decision, which will put an end to the conflict between the parties. In particular, the court is not allowed to base its decision only on factual and legal grounds, on explanations or on means of evidence that have been previously submitted to adversarial debate, a requirement that fully reveals the interdependent relationship of the principle of adversarial proceedings with the other fundamental principles that govern civil proceedings: the principle of the right to defense; the principle of equality of parties in civil proceedings; the principle of the judge's role in finding the truth; the principle of orality; the principle of publicity etc.

Keywords: the principle of contradiction; fair trial; procedural loyalty; summoning the parties; the principle of the right to defense; the role of the judge in civil proceedings.

Rezumat

Menit să configureze reperele organizării judiciare a „duelului” părților, principiul contradictorialității reprezintă, cel puțin din perspectivă teoretică, o garanție esențială a procesului echitabil, care obligă judecătorul, în calitate de terț cu totul neutru față de interesele ce fac obiectul litigiului, să asculte, în egală măsură, atât pe cel ce a sesizat instanța cu o cerere, cât și pe cel care se apără împotriva pretențiilor valorificate de cel dintâi. De asemenea, principiul contradictorialității obligă părțile să își facă cunoscute reciproc și în timp util, motivele de fapt și de

* Prezentul articol dezvoltă o parte din ideile valorificate de autoare în alte două lucrări, respectiv în: F. Popa, *Principiul contradictorialității, garanție a echitabilității procedurii*, publicat în volumul „In memoriam Viorel Mihai Ciobanu”, Editura Universul Juridic, București, 2023, p. 839-860, precum și în: F. Popa, *Drept procesual civil. Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2025.

* În partea a II-a a lucrării vom analiza conținutul principiului contradictorialității, precum și reflectarea în jurisprudență a regimului sancționator aplicabil în cazul încălcării acestui principiu fundamental al procesului civil.

* florina.popa@e-uvt.ro.

drept pe care își întemeiază pretențiile și apărările, precum și mijloacele de probă de care înțeleg să se folosească, astfel încât fiecare dintre ele să își poată organiza apărarea. Potrivit legii, principiul contradictorialității instituie obligații și în seama instanței, aceasta fiind datoare să supună discuției părților toate cererile, excepțiile și împrejurările de fapt sau de drept invocate, atât de către părți, cât și din oficiu, în scopul pronunțării unei hotărâri temeinice și legale, care să pună capăt conflictului dintre părți. În mod special, instanței nu-i este îngăduit să își va întemeieze hotărârea decât pe motive de fapt și de drept, pe explicații sau pe mijloace de probă care au fost supuse, în prealabil, dezbaterii contradictorii, exigență care relevă pe deplin relația de interdependență a principiului contradictorialității cu celelalte principii fundamentale care guvernează procesul civil: principiul dreptului la apărare; principiul egalității părților în procesul civil; principiul rolului judecătorului în aflarea adevărului; principiul oralității; principiul publicității etc.

Cuvinte-cheie: *principiul contradictorialității; principiul respectării dreptului la apărare proces echitabil; principiul rolului judecătorului în aflarea adevărului; obligațiile procesuale ale părților; atribuțiile instanței.*

I. Noțiunea de „contradictorialitate” în procesul civil

Spre deosebire de Codul de procedură civilă de la 1865, care nu a alocat principiilor fundamentale ale procesului civil o secțiune distinctă, actualul Cod de procedură civilă le tratează într-un capitol separat (capitolul al II-lea) al Titlului preliminar¹, consacrandu-le în art. 5-23 C. pr. civ. Este adevărat, însă, că principiile procesului civil se regăsesc reglementate și în alte acte normative: Constituția României, Legea nr. 303/2022, privind statutul judecătorilor și procurorilor; Legea nr. 304/2022, privind organizarea judiciară; Regulamentul de ordine interioară a instanțelor judecătorești, din 22 decembrie 2022 etc.

În cadrul capitolului alocat principiilor fundamentale ale procesului civil, principiul contradictorialității este reglementat în art. 14 C. pr. civ., fiind poziționat „printre” celelalte principii², această „amplasare” fiind criticată în literatura de specialitate pe considerentul că nu reflectă îndeajuns importanța cardinală a contradictorialității³. În acest sens, s-a spus că legiuitorul noului Cod de procedură civilă „enumeră contradictorialitatea printre alte „principii fundamentale ale procesului civil”, alături de „principiul celerității” sau de „principiul disponibilității”. Însă contradictorialitatea nu este un principiu

¹ Relativ la acest aspect, în doctrină s-a arătat că „rațiunea consacării exprese a regulilor diriguitoare ale procesului civil, constă în necesitatea de a răspunde exigențelor de **previzibilitate** care au fost constant evidențiate de C.E.D.O.” – G. Viorel, L.-A. Viorel, *Noul Cod de procedură civilă. Reglementarea principiilor fundamentale*, disponibil online la adresa: <https://www.juridice.ro/198688/noul-cod-de-procedura-civila-reglementarea-principiilor-fundamentale-1.html>.

² În doctrină s-a arătat că ordinea în care a reglementat legiuitorul principiile fundamentale ale procesului civil nu implică o ierarhizare a acestora, concluzia autoarei fiind aceea că le-ar fi recunoscut o importanță egală – A. Tabacu, *Drept procesual civil. Legislație internă și internațională. Doctrină și jurisprudență*, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 38. Cu toate acestea, după ce enumeră principiile reglementate de noul C. pr. civ., autoarea conchide că „Dintre acestea, o importanță deosebită este recunoscută principiilor specifice procedurii civile: **contradictorialitatea**, disponibilitatea părților în proces, rolul judecătorului în aflarea adevărului; rolul judecătorului în aflarea adevărului; dreptul la apărare, iar ca un corolar al principiilor procedurale, nu doar în sfera civilă, regăsim principiul dreptului la un proces echitabil, cu toate exigențele sale”. Cu privire la această chestiune, într-o altă opinie, se arată că „Noul Cod de procedură civilă, în conținutul art. 5-23, statuează aceste principii fundamentale, însă **ordinea lor nu reprezintă echivalentul importanței fiecăruia pentru procesul civil**. (...) Prin urmare, am putea considera că ordinea de reglementare a principiilor fundamentale capătă un caracter relativ (...)” – A. Stoica, în I. Leș, D. Ghiță (coord.), V. Lozneanu, C. Murzea, A. Stoica, A. Suci, *Tratat de drept procesual civil. Volumul I. Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe*, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 9.

³ Profesorul Valentin Constantin critică lipsa preocupărilor doctrinare pentru elaborarea unei ierarhizări a principiilor fundamentale ale procesului civil, arătând că „dacă doctrina noastră ar fi elaborat o ierarhie a principiilor sau clasificări funcționale care să înlocuiască lista amorfă pe care o expune în prezent, probabil contradictorialitatea ar fi fost un concept mai ușor de înțeles.” – V. Constantin, *Contradictorialitatea rămâne un concept abuzat*, articol disponibil online, la adresa: <https://www.juridice.ro/essentials/3002/contradictorialitatea-ramine-un-concept-abuzat>.

*fundamental al procesului civil, printre alte principii fundamentale. Este mult mai mult, și pentru că este mult mai mult, este, de fapt, altceva*⁴.

Și totuși, ce este **contradictorialitatea**?

Un prim răspuns poate fi extras din economia dispozițiilor art. 14 C. pr. civ., intitulat marginal „Contradictorialitatea”, care cuprinde șase alineate, în care legiuitorul încearcă să cuprindă multiplele valențe ale acestui principiu fundamental al procedurii contencioase, care instituie atât în seama părților cât și a instanței de judecată o serie de obligații a căror executare este menită să contribuie la respectarea exigențelor echitabilității procedurii. Astfel:

„(1) Instanța nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților, dacă legea nu prevede altfel.

(2) Părțile trebuie să își facă cunoscute reciproc și în timp util, direct sau prin intermediul instanței, după caz, motivele de fapt și de drept pe care își întemeiază pretențiile și apărările, precum și mijloacele de probă de care înțeleg să se folosească, astfel încât fiecare dintre ele să își poată organiza apărarea.

(3) Părțile au obligația de a expune situația de fapt la care se referă pretențiile și apărările lor în mod corect și complet, fără a denatura sau omite faptele care le sunt cunoscute. Părțile au obligația de a expune un punct de vedere propriu față de afirmațiile părții adverse cu privire la împrejurări de fapt relevante în cauză.

(4) Părțile au dreptul de a discuta și argumenta orice chestiune de fapt sau de drept invocată în cursul procesului de către orice participant la proces, inclusiv de către instanță din oficiu.

(5) Instanța este obligată, în orice proces, să supună discuției părților toate cererile, excepțiile și împrejurările de fapt sau de drept invocate.

(6) Instanța își va întemeia hotărârea numai pe motive de fapt și de drept, pe explicații sau pe mijloace de probă care au fost supuse, în prealabil, dezbaterii contradictorii”.

Pornind de la cele statuate de legiuitor prin dispozițiile legale anterior evocate, s-a spus că acest principiu „care rezumă esența oricărui proces”⁵ presupune ca „judecătorul să asculte deopotrivă pe cel ce a sesizat instanța, cât și pe cel care se apără”⁶.

Într-o altă opinie, „Contradictorialitatea reprezintă principiul care îngăduie părților din proces să participe în mod activ și egal la prezentarea, argumentarea și dovedirea drepturilor lor în cursul desfășurării procesului, mai precis să discute și să combată susținerile făcute de fiecare dintre ele și să-și exprime opinia asupra inițiativelor instanței în scopul stabilirii adevărului și al pronunțării unei hotărâri temeinice și legale”⁷. Un alt autor susține, referitor la contradictorialitate, că aceasta „nu trebuie înțeleasă strict ca o diferență de păreri expuse de părțile procesului, ci și ca posibilitatea fiecărei părți de a-și manifesta punctul de vedere (...), de a-și susține și dovedi ipoteza cea mai avantajoasă pentru sine (...)”⁸.

Un alt posibil răspuns, care pornește de la premisa că „nivelul de contradictorialitate înseamnă nivelul de control al desfășurării luptei judiciare dintre părți”⁹, sugerează că principiul contradictorialității

⁴ Ibidem. Pornind de la premisa că „procesul civil este o luptă prin care părțile urmează să tranșeze un diferend, adică urmează să obțină o hotărâre motivată, de la un judecător (terț neutru)”, autorul conchide că „Lupta părților (lovituri și riposte judiciare), condusă de judecători după reguli, constituie contradictorialitatea. **Contradictorialitatea este, așadar, organizarea judiciară a duelului părților, nimic altceva**”.

⁵ I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*. Ediție revăzută, completată și actualizată. Noul Cod de procedură civilă, vol. I, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 222.

⁶ M. Tăbărcă, *Drept procesual civil, vol. I, Teoria generală*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 106. În același sens, a se vedea și C. Roșu, *Drept procesual civil. Partea generală*, Editura C.H. Beck, București, 2016, p. 20-21.

⁷ A. Stoica, în V. Lozneanu, C. Murzea, A. Stoica, Al. Suciu, *Tratat de drept procesual civil. Volumul I. Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe* (coord. I. Leș, D. Ghiță), ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 28.

⁸ A se vedea A. Tabacu, *Drept procesual civil. Legislație internă și internațională. Doctrină și jurisprudență*, Editura Universul Juridic, București, p. 59, cu jurisprudența acolo citată.

⁹ Profesorul Valentin Constantin arată că „În procesul adversarial (the adversarial system), judecătorul intervine cel mai puțin. Pentru că modelul adversarial are la bază asumția că „interesul personal al fiecărei părți la diferend va produce toate probele și argumentele necesare pentru ca judecătorul să adopte o decizie justă și rațională”. Mai mult, Jérôme Frank îl citează pe Macaulay care spunea că cea mai corectă decizie judiciară se obține „când doi oameni argumentează într-o formă cât mai

caracterizează cu precădere procesul adversarial, practicat în statele de *common law*, decât pe cel inquisitorial, practicat în statele de *civil law*. Din această perspectivă, principiul contradictorialității semnifică lupta dintre părțile litigante pentru a câștiga obiectul disputei, interesul fiecăreia dintre părți fiind acela de a produce toate probele și argumentele necesare pentru a convinge judecătorul să-i dea câștig de cauză. Profesorul Viorel Mihai Ciobanu susține că, în alți termeni, „*contradictorialitatea reprezintă motorul instanței deoarece procesul evoluează prin intermediul unor contradicții succesive până la hotărâre, care vor înlătura contradicția. Contradictorialitatea opune, dar și reunește părțile, deoarece niciuna dintre ele nu poate face nimic în instanță, decât sub privire celeilalte*”¹⁰.

Un al treilea răspuns poate fi extras din cercetarea „*relației indisolubile*”¹¹ dintre principiul contradictorialității și celelalte principii fundamentale care cârmuiesc procesul civil, îndeosebi principiul dreptului la apărare¹², principiul egalității părților, principiul publicității, principiul oralității și principiul rolului judecătorului în aflarea adevărului.

Astfel, respectarea principiului dreptului la apărare¹³ nu s-ar putea realiza decât condiționat de respectarea principiului contradictorialității, între cele două principii existând o relație „osmotică” într-atât de evidentă¹⁴ încât se poate considera că, „*de fapt, contradictorialitatea este o aplicație a dreptului la apărare*”¹⁵.

lipsită de corectitudine posibil, de pe poziții contrare”. Pentru că atunci „este sigur că nici un aspect important al cauzei nu va fi omis”. Acest mod de a privi lucrurile este destul de îndepărtat de „edulcorata loialitate procesuală” pe care doctrina noastră a împrumutat-o atât de imprudent de la francezi.” – V. Constantin, în Contradictorialitatea rămâne un concept abuzat, articol disponibil on line, la adresa: <https://www.juridice.ro/essentials/3002/contradictorialitatea-ramine-un-concept-abuzat>, cu bibliografia acolo citată. În același sens, dar cu referire la noțiunea de contradictorialitate în procesul penal, a se vedea: H. Kádár, Principiul egalității armelor și al contradictorialității în lumina jurisprudenței C.E.D.O., în Studia Universitatis Babeș Bolyai, Iurisprudentia, nr. 4/2011, p. 166.

¹⁰ V.M. Ciobanu, în Comentariu la art. 14 C. pr. civ., în V.M. Ciobanu, M. Nicolae și alții, *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat, vol. 1 – art. 1-526*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 38, cu bibliografia acolo citată.

¹¹ G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil. Partea generală. Judecata în fața primei instanțe*, ediția a 6-a, revizuită și adăugită, Editura Hamangiu, București, 2023, p. 28, unde autorii arată că principiul contradictorialității reprezintă, practic, o garanție a respectării celorlalte două principii. În același sens, a se vedea: A.-A. Chiș, Gh.-L. Zidaru, *Rolul judecătorului în procesul civil*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 121.

¹² În doctrină s-a arătat că, în timp ce încălcarea principiului contradictorialității atrage întotdeauna și încălcarea dreptului la apărare, „*nu întotdeauna respectarea principiului contradictorialității presupune și respectarea dreptului la apărare (bunăoară, se pun în discuție în prezența părților prezente cereri în probațiune, în condițiile în care una dintre părți nu este legal citată, fiind lipsă la judecată; în această situație deși este respectat principiul dezbaterilor contradictorii, părții absente, nelegal citate, i se încalcă dreptul la apărare – ce include și dreptul de a se înfățișa, de a participa la judecată, după prealabila sa informare cu privire la termenul de judecată stabilit – deoarece este lipsită de posibilitatea de a se înfățișa pentru a se apăra în raport cu probațiunea solicitată în cauză)*”.- G.-C. Frențiu, *Codul de procedură civilă pentru uzul studenților și al candidaților la examenele de admitere în profesie*, Editura Solomon, București, 2021, p. 20.

¹³ Sesizându-se dificultatea de a separa elementele care sunt acoperite de principiul contradictorialității de cele care sunt cuprinse în sfera principiului dreptului la apărare, s-a spus că granița între cele două principii este „*uneori subtilă, iar alteori inexistentă*”- D.-L. Jalbă, *Guarantees of the right to fair trial*, în Perspectives of Business Law Journal nr. 4 / 2015, p. 243, articol disponibil online la adresa: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=478301>.

¹⁴ În acest sens, s-a arătat că „*este greu de decelat ce elemente intră în conținutul principiului contradictorialității și ce elemente în conținutul dreptului la apărare, granița dintre ele fiind uneori firavă, alteori inexistentă, implicând consecințe în lanț – nerespectarea principiului contradictorialității conducând, în mod ireversibil, la încălcarea principiului dreptului la apărare.*”- L.-A. Viorel, G. Viorel, *Principiul contradictorialității*, articol disponibil la: <https://www.juridice.ro/236391/principiul-contradictorialitatii.html>

¹⁵ A se vedea: H. Motulsky, *Le Droit naturel dans la pratique jurisprudentielle: les respect des droits de la défense en procédure civile*, în „*Écrits. Études et notes de procédure civile*”, ediția a 2-a, Dalloz, 2010, p. 68, *apud* A.-A. Chiș, Gh.-L. Zidaru, *Rolul judecătorului în procesul civil*, (op. cit.), p. 121.

Cât privește corelația dintre principiul contradictorialității și principiul egalității părților în fața legii¹⁶, cu îndreptățire s-a arătat¹⁷ că egalitatea părților are în vedere două aspecte: în raport cu instanța, egalitatea este garantată prin imparțialitatea instanței și rolul ei deopotrivă activ; în raporturile dintre părți, legalitatea este garantată prin recunoașterea acelorași drepturi și impunerea acelorași obligații procesuale (adică să li se recunoască vocația la aceleași drepturi pe care le conferă o poziție procesuală), bineînțeles, raportat la calitatea lor procesuală, prin posibilitatea părților și obligația instanței **de a pune în discuție** toate elementele de fapt și de drept cu privire la cauză și prin asigurarea respectării dreptului la apărare. În acest din urmă context, principiul egalității asigură premisa respectării principiului contradictorialității, știut fiind că „egalitatea de arme” presupune ca „*fiecărei părți să i se asigure posibilitatea rezonabilă de a-și prezenta cauza în condiții care să nu o plaseze într-o situație net dezavantajoasă în raport cu adversarul ei*”¹⁸.

Principiul publicității¹⁹ constituie o garanție a unui proces echitabil din perspectiva exigenței de transparență pe care trebuie să o asigure ședința de judecată²⁰, și presupune că procesul se desfășoară în prezența părților, dar și a oricărei persoane străine de litigiu care dorește să asiste la proces, cu precizarea că, în cazul ședințelor care se judecă în camera de consiliu sau a celor declarate nepublice, este nevoie de acordul instanței pentru ca persoanele străine de litigiu să asiste la proces, iar acest acord poate fi dat doar pentru motive temeinice [art. 213 alin. (3) C. pr. civ.].

Așa cum s-a spus, „(...) *respectarea principiului publicității constituie una dintre plasele de siguranță împotriva arbitrariului ce ar rezulta dintr-un act de justiție efectuat în absența transparenței și care pe această cale ar arunca o umbră de îndoială asupra respectării unui alt criteriu avut în vedere în aprecierea echitabilității unui proces, acela al imparțialității, în lipsa căruia s-ar compromite însăși ideea de tribunal*”²¹. Astfel, respectarea principiului publicității concură, chiar dacă indirect, la respectarea principiului contradictorialității, dar și a celorlalte principii fundamentale ale procesului civil, întrucât permite controlul societății civile asupra sistemului judiciar, asigurând respectarea de către instanță a prevederilor legale.

Principiul oralității este consacrat în art. 15 C. pr. civ., și presupune că procesele se dezbate oral, cu excepția cazului în care legea dispune altfel sau când părțile solicită expres instanței ca judecata să se facă numai pe baza actelor depuse la dosar. În același sens, art. 244 alin. (2) C. pr. civ. prevede că, „*În cazul în care s-a dispus dezbaterile fondului la un alt termen, judecătorul poate pune în vederea părților să redacteze note privind susținerile lor și să le depună la dosar*”

¹⁶ Potrivit dispozițiilor art. 8 C. pr. civ., „*În procesul civil părților le este garantată exercitarea drepturilor procesuale, în mod egal și fără discriminări*”, iar potrivit art. 9 din Legea nr. 304/2022, privind organizarea judiciară, „(1) *Toate persoanele sunt egale în fața legii, fără privilegii și fără discriminări.* (2) *Justiția se realizează în mod egal pentru toți, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, opinie, apartenență politică, avere, origine, stare de sănătate ori condiție socială sau de orice alte criterii discriminatorii*”.

¹⁷ I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, 2013, vol. I, (op. cit.), p. 213.

¹⁸ I. Deleanu, „*Egalitatea de arme*” în *viitorul Cod de procedură civilă, din perspectiva jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale*, în *Pandectele române* nr. 6/2001, p. 41 și urm.

¹⁹ Principiul publicității este consacrat în art. 17 C. pr. civ., care prevede că „*ședințele de judecată sunt publice, cu excepția cazurilor prevăzute de lege*”, însă prevederi similare se regăsesc și în art. 127 din Constituție, potrivit cu care „*ședințele de judecată sunt publice, afară de cazurile prevăzute de lege*”, și, respectiv, în art. 14 din Legea nr. 304/2022, privind organizarea judiciară, care prevede că: „(1) *Ședințele de judecată sunt publice, în afară de cazurile prevăzute de lege. Pronunțarea hotărârilor se face în ședință publică, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.* (2) *În cazurile și condițiile prevăzute de lege, procedurile desfășurate prin mijloace tehnice de comunicare la distanță sunt considerate publice*”. Acest principiu este cuprins și în art. 14 pct. 1 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice care prevede că „[...] *orice persoană are dreptul ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil și public de către un tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege* [...]”. Art. 6 paragr. 1 din CEDO face referire de asemenea la acest principiu, statuând că orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, **în mod public** și în termen rezonabil, iar hotărârea trebuie să fie pronunțată **în mod public**.

²⁰ D.-N. Theohari, M. Eftimie, în *Colectiv de autori (coord. G. Boroii), în Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole*, vol. I, art. 1-455 NCP, 2016, (op. cit.), p. 54.

²¹ M. Jebelean, în *Articolul 6 din Convenția europeană a drepturilor omului – exigența publicității și standardul noului Cod de procedură civilă în materie*, în *RRDP* nr. 2/2012, p. 159.

cu cel puțin 5 zile înainte de termenul stabilit potrivit alin. (1), **fără a aduce atingere dreptului acestora de a formula concluzii orale (s.n.)**”.

În strânsă corelație cu principiul oralității, alin. (5) al art. 14 C. pr. civ. statuează că „*Instanța este obligată, în orice proces, să supună discuției părților toate cererile, excepțiile și împrejurările de fapt sau de drept invocate.*” Însă, așa cum s-a remarcat în doctrină, „*instanța trebuie să aibă cui să pună în discuție chestiunile la care face referire textul de lege*”²², ea neavând obligația „*de a corespunde cu părțile, atunci când se invocă o excepție, apărare de fond sau motiv de ordine publică*”²³, de vreme ce dispozițiile art. 10 alin. (1) C. pr. civ. instituie pe seama părților anumite obligații în desfășurarea procesului, cum ar fi aceea de a îndeplini actele de procedură în condițiile, ordinea și termenele stabilite de lege sau de judecător, ceea ce presupune, printre altele, să aibă o atitudine cooperantă și să urmărească în mod activ finalizarea demersului judiciar inițiat. Așa fiind, chiar dacă prezența părților în procesul civil nu este, de principiu, obligatorie, în mod evident ea este dezirabilă și chiar benefică pentru interesele acestora: „oportunitățile” procesuale – însușirea unei probe, încuviințate în cauză, dar la care adversarul renunță ulterior încuviințării; posibilitatea de a percepe nemijlocit motivarea instanței cu privire la o excepție pe care aceasta o invocă din oficiu, și, eventual, posibilitatea de a solicita un termen pentru pregătirea apărării în acest context etc. – nu se pot fructifica (sau, cel puțin, nu la fel de eficient!) „în contumacie”.

Oralitatea permite un dialog între parte și judecător²⁴, acesta din urmă având astfel ocazia să adreseze întrebări părților și să ceară lămuriri acestora cu privire la piesele dosarului, context în care părțile își vor putea exercita prerogativele conferite de principiul contradictorialității. Acest principiu asigură publicitatea reală și reprezintă o garanție în ceea ce privește contradictorialitatea efectivă, respectiv exercitarea dreptului la apărare, oferind în același timp posibilitatea judecătorului de a-și manifesta rolul activ în aflarea adevărului în procesul civil²⁵.

Consacrat de art. 22 C. pr. civ. sub denumirea marginală „*Rolul judecătorului în aflarea adevărului*”, acest principiu relevă prerogativele și îndatoririle esențiale ale judecătorilor în buna administrare a justiției, sens în care: judecătorul are obligația de a soluționa litigiul „*conform regulilor de drept care îi sunt aplicabile*” [alin. (1)] având îndatorirea „*să stăruie, prin toate mijloacele legale, pentru a preveni orice greșală privind aflarea adevărului în cauză, pe baza stabilirii faptelor și prin aplicarea corectă a legii, în scopul pronunțării unei hotărâri temeinice și legale, iar în acest scop, cu privire la situația de fapt și motivarea în drept pe care părțile le invocă, judecătorul este în drept să le ceară să prezinte explicații, oral sau în scris, să pună în dezbaterea acestora (s.n.) orice împrejurări de fapt sau de drept, chiar dacă nu sunt menționate în cerere sau în întâmpinare, să dispună administrarea probelor pe care le consideră necesare, precum și alte măsuri prevăzute de lege, chiar dacă părțile se împotrivesc* [alin. (2)]; judecătorul poate, de asemenea, dispune introducerea în cauză a altor persoane, „*în condițiile legii (...)*” [alin. (3)]; judecătorul „*dă sau restabilește calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecării, chiar dacă părțile le-au dat o altă denumire*”, caz în care judecătorul „*este obligat să pună în discuția părților (s.n.) calificarea juridică exactă*” [alin. (4)]; cu toate acestea, judecătorul rămâne ținut de principiul disponibilității, astfel încât „*nu poate schimba denumirea sau temeiul juridic în cazul în care părțile, în virtutea unui acord expres privind drepturi de care, potrivit legii, pot dispune, au stabilit calificarea juridică și motivele de drept asupra cărora au înțeles să limiteze dezbaterile, dacă astfel nu se încalcă drepturile*

²² A.-A. Chiș, Gh.-L. Zidaru, *Rolul judecătorului în procesul civil*, 2015, (op. cit.), p. 161.

²³ *Ibidem*. Autorii atrag atenția că, pentru a se da eficiență principiului oralității, părțile trebuie să formuleze, ca regulă, concluzii orale, rolul acestora fiind acela de a argumenta un punct de vedere și de a aduce, atunci când este cazul, contraargumente la punctul de vedere prezentat de adversarul din proces, în încercarea de a convinge instanța. Aceasta deoarece decizia judecătorului nu este pe deplin formată la momentul intrării în sală (chiar dacă el cunoaște starea de fapt și a pus deja în discuția părților calificarea juridică), un argument în plus putând schimba soluția prefigurată la citirea dosarului.

²⁴ Într-o opinie exprimată recent cu privire la importanța principiului oralității s-a arătat că „*profundimea procesării conținutului unui dosar se realizează în mod deplin în condiții de oralitate, prin prezența fizică a părții și a avocatului în sala de judecată, însoțită de explicitarea de sine prin verbalizare, conjugată cu gesticulația și mimica lor.*” - L. Lungu, *Principiul oralității în procesul civil vs. ședința de judecată prin sistem de videoconferință*, articol disponibil on line, la adresa: <https://www.juridice.ro/682824/principiul-oralitatii-in-procesul-civil-vs-sedința-de-judecată-prin-sistem-videoconferința.html>

²⁵ V.M. Ciobanu, în V.M. Ciobanu, M. Nicolae și alții, *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. 1 – art. 1-526, 2013, (op. cit.) p. 42.

sau interesele legitime ale altora". [alin. (5)]; judecătorul trebuie să se pronunțe asupra a tot ceea ce s-a cerut, fără însă a depăși limitele investiției, în afară de cazurile în care legea ar dispune altfel [alin. (6)]; în fine, „ori de câte ori legea îi rezervă judecătorului puterea de apreciere sau îi cere să țină seama de toate circumstanțele cauzei, judecătorul va ține seama, între altele, de principiile generale ale dreptului, de cerințele echității și de buna-credință” [alin. (7)].

Analizând formularea legiuitorului, potrivit căreia judecătorul este „în drept” să solicite părților să prezinte explicații, s-ar putea desprinde concluzia că această inițiativă reprezintă pentru judecător o facultate, și nu o obligație. În opinia noastră, câtă vreme judecătorul este ținut să soluționeze cauza conform regulilor de drept care îi sunt aplicabile, el trebuie să înțeleagă în mod neechivoc scopul urmărit de părți prin demersurile judiciare cu care a fost sesizat, astfel încât va fi ținut să ceară explicații cu privire la situația de fapt dar și la motivarea în drept despre care părțile au făcut vorbire prin actele procedurale depuse la dosarul cauzei, în vederea deslușirii tuturor circumstanțelor necesare unei calificări juridice exacte. O calificare juridică eronată încalcă în mod esențial dreptul la un proces echitabil, deoarece judecătorul ajunge să judece, practic, altceva decât ceea ce părțile au dedus judecății.

Cu privire la îndatorirea judecătorului de a da sau restabili calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecății, chiar dacă părțile le-au dat o altă denumire, consacrată de dispozițiile alin. (4) al art. 22 C. pr. civ., trebuie observat că aceste operațiuni nu se pot realiza fără a se respecta principiul contradictorialității și dreptul la apărare al părților, judecătorul fiind obligat să pună în discuția părților calificarea juridică exactă²⁶ a actelor și faptelor deduse judecății. Ca urmare a respectării principiului contradictorialității, judecătorul va putea chestiona părțile cu privire la atitudinea pe care o manifestă în raport cu eventuala (re)calificare a actelor și faptelor pe care fiecare dintre ele le-a dedus judecății, putând lua act, pe această cale, de „acordul expres” al fiecăreia dintre părți²⁷, privind drepturi de care, potrivit legii, poate dispune, referitor la calificarea juridică și motivele de drept asupra cărora partea înțelege să pretindă limitarea dezbaterilor, sub rezerva ca, printr-o astfel de manifestare unilaterală de voință să nu se încalce „*drepturile sau interesele legitime ale altora*”.

În concluzie, exercitarea de către judecător a prerogativelor conferite de lege în temeiul art. 22 C. pr. civ. trebuie să se facă cu respectarea exigențelor principiului contradictorialității, dar și a celorlalte principii fundamentale ale procesului civil, ale căror interferențe și corelații pot oferi repere prețioase în aflarea adevărului în cauză.

Revenind la preocuparea privind definirea principiului contradictorialității, trebuie remarcat că, chiar dacă în Codul de procedură civilă de la 1865 principiul contradictorialității nu era reglementat *expressis verbis*, precum în actualul Cod, doctrina și jurisprudența create sub auspiciile vechii legislații procesuale i-au recunoscut în mod constant rolul fundamental în procesul civil. Astfel, într-o opinie doctrinară mai

²⁶ Astfel, dacă reclamantul nu a atribuit cererii de chemare în judecată nicio natură juridică²⁶, intitulând-o generic „acțiune civilă” sau „cerere de chemare în judecată”, instanța va pune în discuția părților calificarea juridică a actelor și faptelor deduse judecății, în raport cu finalitatea urmărită de reclamant, și, după ce va asculta concluziile tuturor părților litigante, va determina denumirea corectă a actelor și faptelor deduse judecății, stabilind prin încheiere interlocutorie și felul acțiunii în cazul în care reclamantul nu a precizat care este temeiul de drept al cererii.

Dacă totuși reclamantul a indicat temeiul de drept al pretenției sale, însă acesta este eronat, judecătorul poate pune în discuție alte reguli de drept aplicabile raportului juridic litigios, însă acesta nu poate aduce atingere obiectului litigiului și nici cauzei *debendi*.

²⁷ A se vedea: V. Bozeșan, în *(Re) calificarea cererilor și a apărărilor: disponibilitate versus oficialitate*, disponibil la: <https://www.universuljuridic.ro/recalificarea-cererilor-si-a-apararilor-disponibilitate-versus-oficialitate/>; în același sens, a se vedea și: E. Oprina, în *Drept procesual civil. Teoria generală*, vol. I, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 50-51; F. Popa, în *Judecătorul, în căutarea cheii de lectură „potrivite” pentru deslușirea adevăratului sens al alin. (5) al art. 22 din Codul de procedură civilă*, în volumul colectiv „In honorem Gabriel Boroș” (coord. D.-N. Theohari, B. Dumitrache), Editura Hamangiu, București, 2024, p. 502-527. În sensul că noțiunea de „acord expres al părților” se referă la convenția părților, și nu la un acord unilateral: Gh.-L. Zidaru, în Gh.-L. Zidaru, P. Pop, *Drept procesual civil. Procedura în fața primei instanțe și în căile de atac*, 2020, (op. cit.), p. 19-20; N.-H. Țiț, *Rolul activ al judecătorului în identificarea și calificarea actelor și faptelor deduse judecății. Câteva considerații*, în RRD nr. 1 / 2021, p. 191; A. Speriusi-Vlad, în *Comentariul Deciziei civile nr. 368 / 3 august 2018, a C. Ap. Ploiești, s. a II-a civ., de cont. adm. și fisc.*, în RRD nr. 2 / 2022, p. 224; L. Mirea-Gajdo, în *Judecătorul între procedura acuzatorială și inquisitorială, între datorია aflării adevărului cu toate mijloacele legale și obligația de a respecta disponibilitatea părților și limitele investiției*, în RRD nr. 2 / 2022, p. 557.

veche, s-a arătat că, în procesul civil, contradictorialitatea este trăsătura care recunoaște părților prerogativa de a participa în mod activ la expunerea, argumentarea și dovedirea drepturilor deduse judecății, „de a discuta și combate susținerile făcute de fiecare dintre ele, precum și de a-și exprima punctul de vedere asupra inițiativelor instanței, în scopul stabilirii adevărului și al pronunțării unei hotărâri legale și temeinice”²⁸. În același sens, într-o decizie de speță, instanța supremă a statuat că: „Exigența fundamentală a contradictorialității impune cerința ca nicio măsură să nu fie dispusă de instanță înainte ca aceasta să fie pusă în discuția părților. Instanța trebuie să asigure părților posibilitatea de a-și susține și argument dovezile, de a invoca probe, de a cunoaște dovezile solicitate de adversar, de a ridica și a cunoaște excepțiile de procedură. În realizarea acestui principiu, instanța este obligată să încuviințeze probele solicitate de părți numai în ședință, după ce părțile se pronunță asupra admisibilității lor. Nicio probă nu poate fi opusă celeilalte părți dacă nu i s-a dat posibilitatea de a o discuta”²⁹.

Analizând dispozițiile art. 14 C. pr. civ. se poate lesne constata că, pentru realizarea efectelor principiului contradictorialității, legiuitorul a instituit anumite îndatoriri și în seama instanței, nu doar în seama părților litigante. Astfel, la rândul său, în cursul derulării procesului civil, și judecătorul se supune principiului contradictorialității, „în sensul că aspectele de fapt sau de drept pe care le ridică din oficiu trebuie să le pună în discuția contradictorie a părților, deoarece altfel nu se poate baza pe ele la pronunțarea hotărârii.”³⁰. Așadar, acest principiu guvernează nu numai conduita părților, ci și maniera de exercitare a atribuțiilor judecătorului în procesul civil, sens în care s-a arătat că principiul contradictorialității „primează față de rolul activ al judecătorului”³¹.

Subliniind importanța axiomatică a contradictorialității, Profesorul I. Leș subliniază că „Acest principiu domină întreaga activitate de soluționare a litigiului. Exigența fundamentală a contradictorialității impune cerința ca nicio măsură să nu fie ordonată de instanță înainte ca aceasta să fie pusă în discuția contradictorie a părților”³².

În doctrina străină³³ se subliniază faptul că sensul plenar al principiului contradictorialității presupune două fațete: pe de o parte, că părțile trebuie tratate egal, adică trebuie ascultate „în aceeași măsură”, iar pe de altă parte, că „ascultarea” părților trebuie să se facă în mod activ³⁴, ceea ce presupune ca argumentele părților să fie urmărite cu atenție, iar judecătorul să pătrundă în profunzimea situației juridice dedusă judecății, cu consecința deslușirii adevăratelor raporturi între părți, imperativ al pronunțării unei soluții corecte, care să fie motivată în mod neechivoc, temeinic și convingător.

²⁸ Al. Velescu, *Contradictorialitatea – principiu fundamental al dreptului procesual civil*, în RRD nr. 7/1970, p. 21, *apud* V.M. Ciobanu, în Comentariu la art. 14 C. pr. civ., în V.M. Ciobanu, M. Nicolae și alții, *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. 1 – art. 1-526, 2013, (op. cit.) p. 38, unde Profesorul Ciobanu subliniază că, ținând seama de prerogativa esențială conferită părților, de a-și expune opinia cu privire la inițiativele instanței de judecată, „se spune uneori că principiul contradictorialității este un principiu natural al instanței, iar alteori că reprezintă mai mult o obligație pentru instanță decât un drept al părților”.

²⁹ C. S. J., s. civ., dec. nr. 18527 / 2002, în Curierul judiciar nr. 5/2003, p. 91.

³⁰ V. Pătulea, *Proces echitabil. Jurisprudența comentată a Curții Supreme a Drepturilor Omului*, 2007, Editura I.R.D.O., București, 2007, p. 124.

³¹ E. Oprina, *Drept procesual civil, vol. I. Teoria generală*, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 39.

³² I. Leș, în *Noul Cod de procedură civilă. Comentariu pe articole (art. 1-1133)*, Editura C.H. Beck, București, 2013, p. 23.

³³ B. Sullivan, *Just Listening: The Equal Hearing Principle and the Moral Life of Judges*, în LAWeCommons, Loyola University Chicago, School of Law, Volume 48, Issue 2, 2016, disponibil online la adresa: <https://lawcommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1587&context=facpubs> (articolul a fost publicat și în Revista Forumul Judecătorilor, nr. 1/ 2017, p. 39-86).

³⁴ *Ibidem*. În alți termeni, subliniază autorul B. Sullivan, „a asculta părțile” ca judecător înseamnă să fii dispus te lași persuadat, asumând o interacțiune socială profundă cu alți oameni, cu ideile lor, cu problemele lor, reflectând asupra argumentelor părților litigante la fel de riguros ca și în situația în care în discuție ar fi propriile sale interese. În același sens, a se vedea: J. Frank, *Mechanistic Law; Rules; Discretion; The Ideal Judge*, în *Law & The Modern Mind* (with a new introduction by B. H. Bix), Transaction Publishers, New Brunswick, 2009, p. 127-158. Este adevărat, însă, că în sistemul adversarial, specific statelor de common law, contradictorialitatea are semnificații mai profunde decât în sistemul inchizitorial. Ori, așa cum s-a remarcat, procedurile moderne nu mai au un caracter pur acuzatorial, în care judecătorul acționează ca un simplu arbitru al părților, ci dimpotrivă ele au tot mai puternice conotații inchizitoriale – J. Heron, *Droit judiciaire privé*, 3e édition par T. Le Bars, Montchrestien, Paris, 2006, p. 195-197.